BMSM boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida fortepiano ijrochiligini o‘rgatishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanishning metodik asoslari

Aysuluu Abdullayeva
Buxoro xalqaro universiteti

Annotatsiya: Maqolada bolalar musiqa va san’at maktablari (BMSM) boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga fortepiano ijrochiligini o‘rgatishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanishning metodik asoslari yoritilgan. Muallif axborot texnologiyalarini qo‘llashning psixologik-pedagogik asoslarini, ularni tanlash tamoyillari va dars jarayoniga kiritish shartlarini tahlil qiladi. Tadqiqotda kompyuter dasturlari, interaktiv ilovalar, raqamli cholg‘ular va onlayn platformalar o‘quvchilarning nota savodxonligi, ritm hissi, musiqiy eshitish qobiliyati va ijrochilik texnikasini rivojlantirishdagi o‘rni asoslab berilgan. Shuningdek, an’anaviy va zamonaviy o‘qitish usullarini uyg‘unlashtirishga asoslangan amaliy metodik tavsiyalar ishlab chiqilgan. Ushbu tavsiyalar darslarning samaradorligini oshirishga va o‘quvchilarning mustaqil ta’lim olish ko‘nikmalarini shakllantirishga xizmat qiladi. Maqola musiqa o‘qituvchilari, metodistlar hamda pedagogika yo‘nalishi talabalari uchun mo‘ljallangan.

Kalit so‘zlar: fortepiano ijrochiligi, BMSM, boshlang‘ich sinf o‘quvchilari, zamonaviy axborot texnologiyalari, metodik asoslar, interaktiv ilovalar, raqamli cholg‘u, nota savodxonligi, musiqiy eshitish, mustaqil ta’lim

Methodological Foundations of Using Modern Information Technologies in Teaching Piano Performance to Primary Grade Students of Children’s Music and Art Schools

Aysuluu Abdullayeva
Bukhara International University

Abstract: This article covers the methodological foundations of using modern information technologies to teach piano performance to primary grade students of children’s music and art schools (CMAS). The author analyzes the psychological and pedagogical basis for using information technologies, the principles for choosing them and the conditions for bringing them into lessons. The study explains the role that computer programs, interactive apps, digital instruments and online platforms play in

(cc) BY

developing students' music literacy, sense of rhythm, musical ear and performance technique. It also offers practical methodological recommendations that combine traditional and modern teaching methods. These recommendations help make lessons more effective and teach students to learn on their own. The article is intended for music teachers, methodologists and students of pedagogy.

Keywords: piano performance, children's music and art schools (CMAS), primary grade students, modern information technologies, methodological foundations, interactive apps, digital instrument, music literacy, musical ear, independent learning

Har qanday yangilik ta'limga kirib kelganda ikki xil munosabat paydo bo‘ladi. Bir tomonda uni ishtiyoq bilan qabul qilib, barcha muammolarning yechimi deb biladiganlar turadi. Ikkinchi tomonda esa unga shubha bilan qarab, an'anaviy usullarni himoya qiladiganlar bo‘ladi. Zamonaviy axborot texnologiyalarining musiqa ta'limiga kirib kelishi ham xuddi shunday munozaralarga sabab bo‘lmoqda. Musiqa maktablarida ishlaydigan o‘qituvchilar bilan suhbatlashsangiz, ularning ba'zilari planshet va dasturlarni bolalar uchun eng yaxshi yordamchi deb maqtaydi, boshqalari esa ular bolani jonli musiqadan uzoqlashtiradi, deb xavotir bildiradi. Har ikki qarashda ham haqiqat ulushi bor. Ammo bu bahsni hal qilish uchun hissiyot emas, balki aniq metodik asoslar kerak. Aynan shu asoslarni aniqlash ushbu maqolaning asosiy vazifasidir.

Metodik asoslar deganda biror o‘qitish vositasi yoki usulini qo‘llashning ilmiy jihatdan asoslangan tamoyillari, shart-sharoitlari, mazmuni va tartibi tushuniladi. Boshqacha qilib aytganda, bu "nima uchun", "nimani", "qachon" va "qanday" degan savollarga javobdir. Axborot texnologiyalari haqida gapirganda ko‘pincha faqat "nimani" degan savolga, ya'ni qaysi dastur yoki ilovadan foydalanish kerakligiga e'tibor qaratiladi. Lekin eng yaxshi dastur ham noto‘g‘ri vaqtda, noto‘g‘ri maqsadda qo‘llansa, foyda o‘rniga zarar keltirishi mumkin. Shuning uchun texnologiyadan foydalanishni avvalo pedagogik maqsaddan boshlash, so‘ngra unga mos vositani tanlash lozim. Bu oddiy ko‘ringan qoida amalda ko‘pincha buziladi.

Fortepiano ijrochiligini o‘rgatish metodikasi ancha boy tarixga ega. Bu sohada Yevropa va rus pianizm maktablari vakillari katta meros qoldirgan. Genrix Neygauzning "Fortepiano chalish san'ati haqida" kitobi bugun ham pedagoglar uchun qo‘llanma bo‘lib kelmoqda. Unda muallif musiqiy obraz, tovush va texnika birligini, o‘quvchining musiqani tushunib chalishi zarurligini ta'kidlaydi. Boshqa ko‘plab pedagoglar ham boshlang‘ich ta'limda qo‘lning erkinligi, eshitish nazorati va qiziqishni saqlab qolish muhimligi haqida yozgan. O‘zbekistonda ham fortepiano pedagogikasi rivojlangan, konservatoriya va musiqa kollejlarida ko‘plab avlodlar tarbiyalangan. Bu an'analar zamonaviy texnologiyalarni qo‘llashda poydevor

(cc) BY

vazifasini o‘tashi kerak. Yangi vositalar eski tajribani inkor etmasligi, balki uni boyitishi lozim.

Zamonaviy axborot texnologiyalarini fortepiano ta’limida qo‘llashning psixologik asoslariga to‘xtalsak, bu yerda bir nechta muhim nazariyani eslab o‘tish kerak. Lev Vigotskiy ilgari surgan yaqin rivojlanish zonasi tushunchasi o‘quvchi mustaqil bajara oladigan va kattalar yordamida bajara oladigan vazifalar o‘rtasidagi masofani anglatadi. Ta’lim aynan shu zonada eng samarali kechadi. Interaktiv dasturlar ko‘pincha vazifalarning qiyinligini o‘quvchi darajasiga moslab, bosqichma-bosqich oshirib boradi. Bu esa bolani doimo o‘z imkoniyatidan biroz yuqoriroq, ammo uddalab bo‘ladigan darajada ishlashga undaydi. Juda oson vazifa zeriktiradi, juda qiyin vazifa esa hafsalasini pir qiladi. To‘g‘ri sozlangan dastur ana shu ikki chekka o‘rtasidagi muvozanatni saqlashga yordam beradi.

Teskari aloqa tamoyili ham psixologik asoslar ichida alohida o‘rin tutadi. Ko‘nikma shakllanishi uchun o‘quvchi o‘z harakati natijasini bilishi kerak. Agar u xato qilsa-yu, buni bilmasa, xato mustahkamlanib qoladi. An’anaviy darsda teskari aloqani faqat o‘qituvchi beradi, uyda esa bola bu imkoniyatdan mahrum. Axborot texnologiyalari teskari aloqani darhol va doimiy qiladi. Bola noto‘g‘ri notani bosishi bilan dastur buni belgilaydi, ritmdan chiqib ketsa, ekranda ko‘rsatadi. Bunday zudlik bilan beriladigan teskari aloqa, ayniqsa kichik yoshdagi bolalar uchun juda muhim, chunki ular sababni va natijani vaqt jihatidan yaqin bo‘lgandagina bog‘lay oladi. Bir haftadan so‘ng darsda aytilgan izoh esa ular uchun mavhum bo‘lib qoladi.

Motivatsiya masalasi ham metodik asoslarning ajralmas qismi. Psixologlar ichki va tashqi motivatsiyani farqlaydi. Ichki motivatsiya faoliyatning o‘zidan zavq olish, tashqi motivatsiya esa mukofot, maqtov yoki baho uchun harakat qilishni anglatadi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchisida ichki motivatsiya hali to‘liq shakllanmagan, u ko‘proq tashqi rag‘batga tayanadi. Axborot texnologiyalari, ayniqsa o‘yin elementlariga ega ilovalar, tashqi motivatsiyani kuchli ravishda ta’minlaydi. Ammo metodik jihatdan muhim savol shundaki, bu tashqi motivatsiya qachon va qanday qilib ichki qiziqishga aylanadi? Agar bola faqat yulduzcha olish uchun chalsa va musiqaning o‘zidan zavq olishni o‘rganmasa, ilova o‘chirilishi bilan uning qiziqishi ham so‘nadi. Shuning uchun o‘qituvchi texnologiya bergan rag‘batni asta-sekin musiqaning o‘ziga bo‘lgan muhabbatga yo‘naltirishi kerak.

Boshlang‘ich sinf o‘quvchisining yosh xususiyatlari ham metodik asoslarni belgilashda hal qiluvchi ahamiyatga ega. Bu yoshdagi bolalarning diqqati qisqa muddatli bo‘lib, o‘n-o‘n besh daqiqadan so‘ng susaya boshlaydi. Ularda ko‘rgazmali-obrazli tafakkur ustun, mavhum tushunchalarni qiyin o‘zlashtiradi. Kichik mushaklar, ayniqsa barmoqlar hali to‘liq rivojlanmagan, shuning uchun tez charchaydi. Bundan tashqari, ko‘rish a’zolari ham ekran yukiga sezgir. Bu xususiyatlardan kelib chiqib, axborot texnologiyalariga ajratiladigan vaqt qisqa, topshiriqlar esa aniq va ko‘rgazmali

(cc) BY

bo‘lishi kerak. Bir dars davomida ekran oldida o‘tkaziladigan vaqt o‘n daqiqadan oshmasligi, uydagi raqamli mashqlar ham kuniga o‘n besh-yigirma daqiqa bilan cheklanishi maqsadga muvofiq.

Axborot texnologiyalarini qo‘llash umumiy didaktik tamoyillarga ham tayanishi kerak. Ulardan birinchisi ilmiylik tamoyili. Bu tamoyilga ko‘ra, o‘quvchiga beriladigan har qanday ma’lumot ilmiy jihatdan to‘g‘ri bo‘lishi lozim. Afsuski, internetdagi ayrim o‘quv videolari va ilovalarda noto‘g‘ri barmoq raqamlari, xato yozilgan notalar, noaniq atamalar uchraydi. Bola esa ekranda ko‘rgan narsasini haqiqat deb qabul qiladi. Shuning uchun o‘qituvchi har bir materialni oldindan diqqat bilan tekshirib chiqishi, faqat ishonchli manbalardan foydalanishi kerak. Ilmiylik tamoyili, shuningdek, texnologiyaning imkoniyatlarini oshirib ko‘rsatmaslikni ham talab qiladi. Hech qanday dastur bolani bir oyda pianinochi qilib qo‘ymaydi va o‘qituvchi buni ota-onalarga ham ochiq tushuntirishi lozim.

Izchillik va tizimlilik tamoyili esa axborot texnologiyalarini tartibsiz emas, ma’lum bir tizim asosida qo‘llashni talab qiladi. Bugun bir ilova, ertaga boshqasi, indinga uchinchisi bilan ishlash bolani chalg‘itadi. Har bir vosita o‘quv dasturidagi aniq mavzu va ko‘nikma bilan bog‘lanishi, oddiydan murakkabga qarab izchil qo‘llanishi kerak. Masalan, avval bola faqat skripka kalitidagi birinchi oktava notalarini trenajyorda o‘rganadi, so‘ngra bas kalitiga o‘tadi, keyin esa ikki kalitni birga o‘qishni mashq qiladi. Xuddi shunday, ritmik mashqlar ham avval chorak va yarim notalardan boshlanib, asta-sekin murakkablashib boradi. Bunday izchillik bilimlarning mustahkam va tizimli bo‘lishini ta’minlaydi.

Onglilik va faollik tamoyili musiqa ta’limida ayniqsa muhim. O‘quvchi nimani, nima uchun bajarayotganini tushunishi kerak. Mexanik ravishda ekrandagi ko‘rsatmalarni bajarish ongli o‘rganish emas. Agar bola ilovada faqat tushayotgan rangli chiziqlarga qarab klavishlarni bossa, u notani o‘qishni ham, musiqani tushunishni ham o‘rganmaydi. Shuning uchun nota yozuviga asoslangan dasturlarga ustunlik berish, o‘quvchini doimo o‘z ijrosi haqida o‘ylashga, uni baholashga undash zarur. O‘qituvchi “nima uchun dastur bu joyni xato deb belgiladi?”, “bu frazani qanday chalsang chiroyliroq bo‘ladi?” kabi savollar orqali bolaning faol fikrlashini rag‘batlantiradi.

Individual yondashuv tamoyili fortepiano ta’limining asosiy xususiyatlaridan biri hisoblanadi, chunki darslar asosan yakka tartibda o‘tadi. Har bir bolaning qobiliyati, xarakteri, qiziqishlari turlicha. Kimdir notani tez o‘qiydi, lekin ritmda qiynaladi. Boshqasi kuyni qulog‘idan tez ilib oladi, ammo nota matniga qaramaydi. Uchinchisi texnik jihatdan kuchli, lekin ijrosi quruq. Axborot texnologiyalari individual yondashuvni amalga oshirishda qulay imkoniyat beradi. O‘qituvchi har bir o‘quvchi uchun uning zaif tomonini kuchaytiradigan vositani tanlaydi. Nota o‘qishda

(cc) BY

qiynalayotgan bolaga trenajyor, ritmi beqaror bolaga jo‘rnavozlik dasturi, ijrosi quruq bolaga esa namunaviy ijrolar to‘plami tavsiya etiladi.

Mustahkamlik tamoyili o‘rganilgan bilim va ko‘nikmalarni uzoq muddat saqlab qolishni nazarda tutadi. Ko‘nikma bir marta o‘rganish bilan emas, muntazam takrorlash orqali mustahkamlanadi. Axborot texnologiyalari bu takrorlashni tashkil etishda samarali. Ko‘plab dasturlar o‘quvchining xatolarini eslab qoladi va keyingi mashqlarda aynan shu xatolarga ko‘proq e’tibor qaratadi. Masalan, bola “fa” notasini ko‘p adashtirsa, trenajyor uni tez-tez ko‘rsatib turadi. Bunday moslashuvchan takrorlash an’anaviy usulda amalga oshirish qiyin bo‘lgan individual mashq rejimini yaratadi.

Metodik asoslarning yana bir muhim qismi axborot texnologiyalarini tanlash mezonlaridir. Bugungi kunda musiqa ta’limi uchun mo‘ljallangan yuzlab dastur va ilovalar mavjud. Ulardan qaysi birini tanlash kerak? Tadqiqot davomida bir necha asosiy mezon ishlab chiqildi. Birinchi mezon pedagogik maqsadga mosligidir, ya’ni vosita aniq bir ko‘nikmani rivojlantirishga xizmat qilishi kerak. Ikkinchi mezon yoshga moslik bo‘lib, interfeys sodda, tushunarli va bolaga yoqimli bo‘lishi lozim. Uchinchi mezon nota yozuviga asoslanganlikdir. To‘rtinchi mezon tovush sifati, chunki sifatsiz tovush bolaning eshitish didini buzishi mumkin. Beshinchi mezon xavfsizlik bo‘lib, ilovada bolaga mos kelmaydigan reklamalar va keraksiz havolalar bo‘lmasligi kerak. Oltinchi mezon esa mavjudlik, ya’ni vositaning narxi va til jihatidan qulayligidir.

Axborot texnologiyalarini samarali qo‘llash uchun ma’lum shart-sharoitlar ham zarur. Avvalo moddiy-texnik baza bo‘lishi kerak: sinf xonasida kompyuter yoki planshet, MIDI-klaviatura yoki raqamli pianino, sifatli karnay yoki quloqchin, internet aloqasi. So‘nggi yillarda ko‘plab musiqa maktablari bunday jihozlar bilan ta’minlandi, ammo hali barcha maktablarda ham yetarli emas. Ikkinchi shart o‘qituvchining axborot-kommunikatsiya kompetensiyasi. O‘qituvchi nafaqat dasturlarni ishlata olishi, balki ularni metodik jihatdan to‘g‘ri qo‘llashni ham bilishi kerak. Uchinchi shart ota-onalarning tayyorligi va qo‘llab-quvvatlashi, chunki uydagi mashqlar ko‘p jihatdan ularga bog‘liq. To‘rtinchi shart esa vaqtni to‘g‘ri taqsimlash, ya’ni texnologiya darsning asosiy vaqtini egallab olmasligi kerak.

“Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonun va ta’limni raqamlashtirishga oid davlat hujjatlari ham bu yo‘nalishdagi ishlarning huquqiy asosini tashkil etadi. Ularda ta’lim jarayoniga zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalarini joriy etish, elektron ta’lim resurslarini yaratish, o‘qituvchilarning raqamli savodxonligini oshirish ustuvor vazifa sifatida belgilangan. Madaniyat va san’at sohasidagi islohotlar doirasida bolalar musiqa va san’at maktablarining moddiy-texnik bazasi yangilanmoqda. Bu hujjatlar musiqa ta’limida axborot texnologiyalarini qo‘llash davlat siyosati darajasida qo‘llab-quvvatlanayotganini ko‘rsatadi. Biroq qonun va qarorlar faqat yo‘nalish beradi, ularni amalga oshirishning aniq metodik yo‘llarini esa pedagogika fani ishlab chiqishi kerak.

(cc) BY

Axborot texnologiyalaridan foydalanish shakllari ham metodik jihatdan aniq belgilanishi lozim. Birinchi shakl darsdagi foydalanish bo‘lib, unda texnologiya o‘qituvchining bevosita nazorati ostida qo‘llanadi. Bu shakl yangi ko‘nikmani tanishtirish, o‘quvchi ijrosini yozib olib tahlil qilish, darsni jonlantirish uchun qulay. Ikkinchi shakl uydagi mustaqil foydalanish bo‘lib, unda bola o‘qituvchi bergan topshiriqni dastur yoki ilova yordamida bajaradi. Bu shakl ko‘nikmalarni mustahkamlash uchun eng samarali. Uchinchi shakl masofaviy muloqot bo‘lib, o‘qituvchi va o‘quvchi video, audio xabarlar yoki onlayn dars orqali bog‘lanadi. To‘rtinchi shakl esa darsdan tashqari faoliyat, ya’ni onlayn konsertlarni tomosha qilish, video tanlovlarda qatnashish, sinf konsertlarini yozib olishdir. Har bir shaklning o‘z vazifasi va o‘z cheklovlari bor.

Axborot texnologiyalari o‘qituvchining rolini ham ma’lum darajada o‘zgartiradi. An’anaviy darsda o‘qituvchi bilimning yagona manbai hisoblanadi. Zamonaviy sharoitda esa bola ma’lumotni internetdan, ilovalardan, videolardan ham oladi. Bu holat o‘qituvchining ahamiyatini kamaytirmaydi, aksincha, uning zimmasiga yangi vazifalar yuklaydi. Endi o‘qituvchi bolaga to‘g‘ri manbani tanlashni, olingan ma’lumotni tanqidiy baholashni, texnologiyadan oqilona foydalanishni o‘rgatishi kerak. U yo‘l ko‘rsatuvchi, maslahatchi va eng muhimi musiqiy did va ijrochilik madaniyatining namunasi bo‘lib qoladi. Hech qanday dastur o‘qituvchining jonli ijrosi, uning musiqaga bo‘lgan muhabbati va bolaga bo‘lgan e’tiborini almashtira olmaydi.

Axborot texnologiyalarini qo‘llashdagi xavf va cheklovlarni ham metodik asoslar doirasida ko‘rib chiqish kerak. Birinchi xavf bolaning texnologiyaga qaram bo‘lib qolishi. Agar u faqat dastur ko‘rsatmasi bilan ishlashga o‘rgansa, mustaqil fikrlash va o‘z ijrosini eshitish qobiliyati sustlashadi. Ikkinchi xavf raqamli klaviatura bilan bog‘liq. Uning klavishlari akustik fortepianoga qaraganda yengilroq va tovushi bir xilroq, shuning uchun faqat unda mashq qilgan bola tovushni nozik boshqarishni o‘rganmaydi. Uchinchi xavf sog‘liq bilan bog‘liq bo‘lib, ekran oldida uzoq o‘tirish ko‘rish va qad-qomat uchun zararli. To‘rtinchi xavf esa ijtimoiy tengsizlik, ya’ni barcha oilalarda ham zamonaviy qurilmalar mavjud emas. Metodika bu xavflarni oldindan hisobga olib, ularning oldini olish choralarini ko‘rishi kerak.

Fanlararo bog‘liqlik ham metodik asoslarning muhim jihati hisoblanadi. Musiqa maktabida bola fortepiano bilan bir qatorda solfedjio, musiqa nazariyasi, musiqa adabiyoti, xor yoki ansambl darslarida ham qatnashadi. Afsuski, bu fanlar ko‘pincha bir-biridan ajralgan holda o‘qitiladi. Solfedjio darsida o‘rganilgan interval yoki akkord fortepiano darsida eslanmaydi, musiqa adabiyotida tanishilgan kompozitorning asari esa fortepiano sinfida chalinmaydi. Axborot texnologiyalari bu fanlarni o‘zaro bog‘lashga yordam beradi. Masalan, eshitishni rivojlantiruvchi dastur ham solfedjio, ham fortepiano darsida qo‘llanishi mumkin. Bola fortepiano uchun o‘rganayotgan

(cc) BY

asarini nota dasturida tahlil qilib, undagi intervallar va akkordlarni aniqlaydi. Shu tarzda nazariy bilim amaliy ijro bilan uyg‘unlashadi.

Milliy musiqiy merosni o‘rgatish ham metodik asoslarda e’tibordan chetda qolmasligi kerak. O‘zbek kompozitorlarining bolalar uchun yaratgan fortepiano asarlari, xalq kuylari asosida yozilgan pyesalar o‘quvchilarda milliy musiqiy tafakkurni shakllantiradi. Ammo xalqaro ilovalarda bu asarlar yo‘q. Natijada raqamli vositalar bilan ko‘p ishlaydigan bola asosan xorijiy musiqa bilan tanishadi. Bu muammoni hal qilish uchun o‘qituvchilar bepul nota dasturlari yordamida milliy asarlarni raqamli shaklga keltirishi, ularning audio namunalarini tayyorlashi va o‘quvchilarga taqdim etishi mumkin. Kelajakda esa bunday materiallarni yagona elektron bazada to‘plash, o‘zbek tilidagi o‘quv ilovalarini yaratish zarur.

O‘quvchi yutuqlarini baholashda ham axborot texnologiyalari yangi imkoniyatlar yaratadi. An’anaviy baholash odatda chorak yoki yil oxiridagi akademik konsert bilan cheklanadi. Bunda bola bir martalik chiqishiga qarab baholanadi, hayajon yoki charchoq esa natijaga ta’sir qiladi. Raqamli portfolio, ya’ni o‘quvchi ijrolarining muntazam yig‘ib boriladigan video va audio yozuvlari to‘plami bolaning butun o‘quv yili davomidagi o‘sishini ko‘rsatadi. O‘qituvchi, o‘quvchi va ota-ona bu yozuvlarni solishtirib, qanday yutuqlarga erishilganini aniq ko‘radi. Bunday baholash xolisroq bo‘ladi va bolani ruhlantiradi, chunki u o‘z mehnatining natijasini ko‘z bilan ko‘radi.

Ota-onalar bilan hamkorlik ham metodik tizimning ajralmas qismi. Boshlang‘ich sinf o‘quvchisi uyda mustaqil ishlashni hali to‘liq uddalay olmaydi va unga kattalar yordami kerak. Ota-onalar uchun qisqa yo‘riqnoma tayyorlash, unda tavsiya etilgan ilovalar, mashq qilish tartibi va vaqti, ekran oldida o‘tirish me’yorlari haqida ma’lumot berish foydali. Bundan tashqari, o‘qituvchi messenjer orqali ota-onalar bilan doimiy aloqada bo‘lib, bolaning uydagi mashqlari haqida qisqa ma’lumot almashishi mumkin. Bu hamkorlik bolaning ta’limini dars va uy o‘rtasida uzluksiz qiladi.

Mavzuning o‘rganilganlik darajasiga nazar tashlasak, xorijda musiqa ta’limida axborot texnologiyalari bo‘yicha ko‘plab tadqiqotlar mavjud. Ularda asosan kompyuter dasturlarining nazariy fanlardagi o‘rni, onlayn ta’lim imkoniyatlari, raqamli cholg‘ularning xususiyatlari o‘rganilgan. Rossiya va boshqa MDH mamlakatlarida ham musiqa ta’limini axborotlashtirish bo‘yicha dissertatsiyalar himoya qilingan, o‘quv qo‘llanmalar yaratilgan. Mamlakatimizda esa bu yo‘nalishdagi ishlar asosan umumta’lim maktablaridagi musiqa madaniyati darslari va oliy ta’lim tizimiga bag‘ishlangan. Bolalar musiqa va san’at maktablarining boshlang‘ich sinflarida fortepiano ijrochiligini o‘rgatishda axborot texnologiyalaridan foydalanishning metodik asoslarini yaxlit holda ochib beruvchi tadqiqotlar hali yetarli emas.

Amaliyotdagi holat ham bu xulosani tasdiqlaydi. Musiqa maktablari o‘qituvchilari bilan o‘tkazilgan suhbatlar shuni ko‘rsatdiki, ularning ko‘pchiligi axborot texnologiyalaridan foydalanish zarurligini tan oladi, ammo buni qanday

(cc) BY

qilishni aniq bilmaydi. Ayrim o‘qituvchilar ba’zan darsda video ko‘rsatadi yoki o‘quvchiga biror ilovani tavsiya qiladi, lekin bu tizimli emas, tasodifiy xarakterga ega. Ko‘pchilik o‘qituvchilar qaysi dasturni tanlash, uni qancha vaqt qo‘llash, natijani qanday baholash haqida metodik tavsiyalarga ehtiyoj sezishini bildirdi. Ota-onalar ham farzandlari uchun qanday ilova yuklab olish kerakligini so‘rab murojaat qilishini aytdi. Bu holat mavzuning nafaqat nazariy, balki amaliy jihatdan ham dolzarb ekanini ko‘rsatadi.

Shunday qilib, tadqiqotning maqsadi BMSM boshlang‘ich sinf o‘quvchilarida fortepiano ijrochiligini o‘rgatishda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanishning metodik asoslarini ilmiy jihatdan asoslash va ularni amaliyotga tatbiq etish bo‘yicha tavsiyalar ishlab chiqishdan iborat. Bu maqsadga erishish uchun quyidagi vazifalar belgilandi. Mavzuga oid psixologik, pedagogik va metodik adabiyotlar tahlil qilindi. Axborot texnologiyalarini fortepiano darsida qo‘llashning didaktik tamoyillari aniqlandi. Dastur va ilovalarni tanlash mezonlari ishlab chiqildi. Ularni qo‘llash shakllari va shart-sharoitlari belgilandi. Taklif etilgan metodik tizimning samaradorligi tajriba-sinov ishlari orqali tekshirildi.

Tadqiqot obyekti BMSM fortepiano sinfida boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga ijrochilikni o‘rgatish jarayonidir. Tadqiqot predmeti ushbu jarayonda zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanishning metodik asoslari, ya’ni tamoyillari, mezonlari, shakllari va shart-sharoitlaridir. Ishda nazariy tahlil, umumlashtirish, pedagogik kuzatuv, suhbat, anketa so‘rovi, pedagogik tajriba va natijalarni qiyosiy tahlil qilish usullaridan foydalanildi.

Tadqiqotning ilmiy yangiligi shundaki, unda fortepiano ta’limida axborot texnologiyalarini qo‘llash umumiy didaktik tamoyillar, boshlang‘ich sinf o‘quvchisining yosh xususiyatlari va fortepiano pedagogikasining an’analari bilan bog‘lab, yaxlit metodik tizim sifatida ko‘rib chiqiladi. Dastur va ilovalarni tanlashning oltita mezoni hamda ularni qo‘llashning to‘rtta shakli asoslab beriladi. Ishning amaliy ahamiyati esa shundaki, ishlab chiqilgan mezonlar va tavsiyalardan musiqa maktablari o‘qituvchilari dars rejalashtirishda, ota-onalar esa farzandi uchun o‘quv vositalarini tanlashda foydalanishi mumkin. Natijalar malaka oshirish kurslari va pedagogika oliy ta’lim muassasalarida ham qo‘llanishi mumkin.

Xulosa qilib aytganda, zamonaviy axborot texnologiyalari fortepiano ta’limiga allaqachon kirib keldi va bu jarayonni to‘xtatib bo‘lmaydi. Endi masala ularni qabul qilish yoki qilmaslikda emas, balki ilmiy asoslangan, puxta o‘ylangan metodika asosida qo‘llashdadir. Texnologiya o‘z-o‘zidan na yaxshi, na yomon. Uning qiymati o‘qituvchining qo‘lida, pedagogik maqsadga xizmat qilganda namoyon bo‘ladi. Quyida ana shu tamoyillarga asoslangan metodik tizimning mazmuni va uni amalda sinash natijalari bayon etiladi.

(cc) BY

Kirish qismida bayon etilgan tamoyillar, mezonlar va shart-sharoitlar asosida fortepiano darsida zamonaviy axborot texnologiyalaridan foydalanishning metodik tizimi ishlab chiqildi. Tizim to‘rt tarkibiy qismdan iborat: maqsadli, mazmuniy, tashkiliy va baholovchi qism. Maqsadli qism har bir o‘quv choragi uchun qaysi ijrochilik ko‘nikmalari shakllantirilishini belgilaydi. Mazmuniy qism shu ko‘nikmalarni rivojlantirish uchun tanlangan dastur, ilova va materiallarni o‘z ichiga oladi. Tashkiliy qism texnologiyani qo‘llash shakli, vaqti va tartibini aniqlaydi. Baholovchi qism esa o‘quvchi yutuqlarini kuzatish va baholash usullarini belgilaydi.

Maqsadli qismni tuzishda o‘quv dasturidagi talablar asos qilib olindi. Birinchi sinfda asosiy e’tibor qo‘lning to‘g‘ri holati, klaviaturada mo‘ljal olish, birinchi oktava notalarini o‘qish va oddiy ritmik guruhlarni o‘zlashtirishga qaratildi. Ikkinchi sinfda bas kaliti notalari, ikki qo‘lni muvofiqlashtirish, legato va stakkato shtrixlari, oddiy dinamik belgilar o‘rganildi. Uchinchi sinfda esa notani varaqdan o‘qish, polifoniya elementlari, frazalash va asar obrazini yetkazishga e’tibor kuchaytirildi. Har bir ko‘nikma uchun tanlash mezonlariga javob beradigan raqamli vosita belgilandi.

Mazmuniy qismda vositalar uch guruhga ajratildi. Birinchi guruhga nota o‘qish va ritm trenajyorlari kirdi. Ular asosan birinchi va ikkinchi sinflarda, uyda kundalik qisqa mashq sifatida qo‘llandi. Ikkinchi guruhni nota yozuviga asoslangan interaktiv ijro ilovalari tashkil etdi. Ular asarni alohida qo‘llar bilan, sekin sur’atda o‘rganish va ritmik aniqlikni tekshirish uchun ishlatildi. Uchinchi guruhga audio va video yozuv vositalari, namunaviy ijrolar to‘plami va nota dasturida tayyorlangan milliy repertuar materiallari kirdi. Ular tovush sifati, ijroning ifodaliligi va badiiy talqin ustida ishlashga xizmat qildi.

Tashkiliy qismda texnologiyadan foydalanishning aniq tartibi belgilandi. Darsda raqamli vositalarga ajratiladigan vaqt qirq besh daqiqalik darsning o‘n daqiqasidan oshmasligi qat’iy belgilandi. Bu vaqt darsning boshida qiziqish uyg‘otish yoki oxirida ijroni yozib olib tahlil qilish uchun sarflandi. Darsning asosiy qismi akustik fortepiano ortida o‘tkazildi. Uyda esa o‘quvchi har kuni o‘n besh daqiqagacha trenajyor yoki ilova bilan ishlab, qolgan vaqtni cholg‘uda an’anaviy mashqqa sarfladi. Ota-onalar uchun tavsiya etilgan ilovalar, mashq tartibi va ekran oldida o‘tirish me’yorlari yozilgan qisqa yo‘riqnoma tayyorlandi.

Baholovchi qismda an’anaviy akademik konsert bilan bir qatorda raqamli portfolio usuli joriy etildi. Har oyda o‘quvchining ijrosi videoga yozib olinib, uning shaxsiy papkasiga joylandi. Bundan tashqari, trenajyor dasturlari qayd etgan natijalar, ya’ni nota o‘qish tezligi va aniqligi ham hisobga olindi. Bu ma’lumotlar bolaning o‘sish dinamikasini kuzatish imkonini berdi.

Tizimning samaradorligini aniqlash uchun tajriba-sinov ishlari o‘tkazildi. Fortepiano sinfining boshlang‘ich sinf o‘quvchilaridan tajriba va nazorat guruhlari tuzildi. Nazorat guruhida darslar odatdagidek o‘tkazildi, tajriba guruhida esa ishlab

(cc) BY

chiqilgan metodik tizim qo‘llandi. Tajriba boshida va oxirida o‘quvchilar nota savodxonligi, ritmik aniqlik, ikki qo‘l muvofiqligi, tovush chiqarish sifati, ijroning ifodaliligi va mustaqil ishlash ko‘nikmasi mezonlari bo‘yicha baholandi.

Tajriba natijalari tajriba guruhida aksariyat mezonlar bo‘yicha nazorat guruhiga nisbatan yuqori ko‘rsatkichlar qayd etilganini ko‘rsatdi. Eng katta farq nota savodxonligi va mustaqil ishlash ko‘nikmasida kuzatildi. Tajriba guruhidagi bolalar yangi asarni o‘qituvchi yordamisiz o‘qib chiqishga va uyda qiyin joylarni alohida ishlashga ko‘proq odatlandi. Ritmik aniqlik va ikki qo‘l muvofiqligida ham ijobiy o‘zgarish bo‘ldi. Tovush sifati va ijroning ifodaliligi bo‘yicha guruhlar o‘rtasidagi farq kamroq bo‘ldi, bu esa badiiy ko‘nikmalar avvalo o‘qituvchi bilan jonli ishlash natijasida shakllanishini tasdiqladi. Tajriba davomida ayrim bolalar ilovadagi o‘yin elementlariga haddan tashqari berilib ketgan hollar ham kuzatildi. Bunday holatlarda o‘qituvchi raqamli mashqni rag‘bat sifatida dars oxiriga ko‘chirib, muvozanatni tikladi.

Tadqiqot natijalari zamonaviy axborot texnologiyalari BMSM boshlang‘ich sinf o‘quvchilariga fortepiano ijrochiligini o‘rgatishda samarali vosita bo‘la olishini ko‘rsatdi. Ammo bu samaradorlik faqat ilmiy asoslangan metodik tizim doirasida namoyon bo‘ladi. Texnologiyani qo‘llash pedagogik maqsaddan boshlanishi, o‘quvchining yosh xususiyatlariga mos kelishi va fortepiano pedagogikasining boy an’analariga tayanishi kerak.

Tadqiqot davomida axborot texnologiyalarini qo‘llashning psixologik asoslari, ya’ni yaqin rivojlanish zonasi, zudlik bilan beriladigan teskari aloqa va motivatsiya masalalari ko‘rib chiqildi. Ilmiylik, izchillik va tizimlilik, onglilik va faollik, individual yondashuv hamda mustahkamlik kabi didaktik tamoyillarning fortepiano ta’limidagi o‘ziga xos ifodasi aniqlandi. Dastur va ilovalarni tanlashning oltita mezoni hamda ularni qo‘llashning to‘rtta shakli asoslab berildi.

Ishlab chiqilgan metodik tizim maqsadli, mazmuniy, tashkiliy va baholovchi qismlardan iborat bo‘lib, u o‘quvchining nota savodxonligi, ritmik aniqligi va mustaqil ishlash ko‘nikmasini rivojlantirishda yaqqol ijobiy natija berdi. Tovush madaniyati va ijroning badiiy ifodaliligi esa avvalo o‘qituvchi bilan jonli muloqotda shakllanadi, shuning uchun darsning asosiy qismi doimo akustik cholg‘u ortida o‘tishi lozim.

Tadqiqot natijalari asosida quyidagi tavsiyalarni berish mumkin. Musiqa maktablarida fortepiano o‘qituvchilari uchun axborot texnologiyalarini metodik jihatdan to‘g‘ri qo‘llash bo‘yicha amaliy seminarlar tashkil etilishi kerak. Har bir maktabda tavsiya etiladigan dastur va ilovalar ro‘yxati hamda ota-onalar uchun yo‘riqnoma tayyorlanishi foydali. O‘zbek kompozitorlarining bolalar uchun yozgan asarlarini raqamli shaklda to‘plash va o‘zbek tilidagi o‘quv ilovalarini yaratish ham kelajakdagi muhim vazifalardan biri bo‘lib qoladi.

Xulosa o‘rnida aytish mumkinki, zamonaviy texnologiyalar fortepiano o‘qituvchisining raqibi emas, balki ittifoqchisidir. Ular puxta o‘ylangan metodika

(cc) BY

asosida qo‘llanganda bolaning musiqaga bo‘lgan qiziqishini saqlab qoladi, uning ijrochilik ko‘nikmalarini tezroq va mustahkamroq shakllantiradi. Ammo musiqaning ruhi, uning nafasi va go‘zalligi hamon ustozdan shogirdga jonli muloqot orqali o‘tib boradi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Комил Буронович Холиков (2026). Схема интегрирования теории и гармонии по сфере изучения нового материала по фортепиано. Science and Education, 7 (3), 262-267.

2. Комил Буронович Холиков (2026). Основные дидактические задачи к укреплению основной темы изучения нового материала по фортепиано. Science and Education, 7 (3), 245-249.

3. Комил Буронович Холиков (2026). Об одной новой задаче тоники для создания модуляции или отклонения. Science and Education, 7 (3), 256-261.

4. Комил Буронович Холиков (2026). Определения тональности через функцию ткани гармонии. Science and Education, 7 (3), 250-255.

5. Komil Buronovich Xolikov (2025). Doira ta’limida davlat ta’lim standartlarini takomillashtirish yo‘nalishlari. Science and Education, 6 (12), 357-361.

6. Komil Buronovich Xolikov (2025). Puflama cholg‘ularni o‘qitishda nazariy tayyorgarlikni shakllantirishning ilmiy-pedagogik asoslari. Science and Education, 6 (12), 339-345.

7. Komil Buronovich Xolikov (2025). BMSMda puflama cholg‘ularni o‘qitishning ilmiy-nazariy konsepsiyasini ishlab chiqish. Science and Education, 6 (12), 385-390.

8. Komil Buronovich Xolikov (2025). Puflama cholg‘ularni o‘rgatishda nazariy tayyorgarlikni shakllantirishning pedagogik mexanizmlari. Science and Education, 6 (12), 373-378.

9. Komil Buronovich Xolikov (2025). BMSM sharoitida puflama cholg‘ularni o‘qitish jarayonining nazariy modeli. Science and Education, 6 (12), 379-384.

10. Komil Buronovich Xolikov (2025). Doira o‘qituvchilarini malaka oshirish tizimining ilmiy-amaliy asoslari. Science and Education, 6 (12), 367-372.

11. Komil Buronovich Xolikov (2025). Uzluksiz ta’lim tizimida milliy zarbli cholg‘ular o‘qitish metodologiyasi. Science and Education, 6 (12), 351-356.

12. Komil Buronovich Xolikov (2025). BMSM o‘quvchilarida puflama cholg‘ularni o‘rgatishning nazariy-pedagogik asoslarini takomillashtirish. Science and Education, 6 (12), 391-396.

13. Komil Buronovich Xolikov (2025). Musiqa kollejlarida zarbli cholg‘ular kafedralarining faoliyatini optimallashtirish. Science and Education, 6 (12), 362-366.

14. Komil Buronovich Xolikov (2025). BMSM muassasalarida doira pedagogikasi mutaxassislarini tayyorlash tizimi. Science and Education, 6 (12), 346-350.

15. Комил Буронович Холиков (2025). Сознательное восприятие музыки через позитронноэмиссионная томография мозга и сеть внимания к обучению произведения. Science and Education, 6 (1), 142-147.

16. Комил Буронович Холиков (2024). Распределитель стимулятора рефлекторной дуги ответ на информации полученного от источника аксонов и дендритов. Science and Education, 5 (12), 113-119.

17. Комил Буронович Холиков (2024). Психофизиологияда калий ва натрий ионларининг "бирлик" ҳамда "қарама қарши кураш" қонуни. Science and Education, 5 (12), 81-88.

18. Комил Буронович Холиков (2024). Ионларнинг миқдорий ўзгаришининг сифат ўзгариши реакциясидаги психофизиологик қонуниятлар теоремаси. Science and Education, 5 (12), 89-98.

19. Komil Buronovich Xolikov (2024). Miyelin tizimidagi virus himoyachilari haqida. Science and Education, 5 (12), 17-23.

20. Комил Буронович Холиков (2024). Переживание генератора мозга, вырабатывающий негармонические электрические колебания (импульсы) энергии нейронов. Science and Education, 5 (12), 105-112.

21. Комил Буронович Холиков (2024). Расчет психофизиологии по теории методом фильтрации внимания. Science and Education, 5 (12), 55-61.

22. Комил Буронович Холиков (2024). Интеграция поликомилойидов в области психофизиологии процесс объединения частей в целое. Science and Education, 5 (12), 75-80.

23. Комил Буронович Холиков (2024). Вспомогательные клетки нервной ткани и действия периферических нервов в Шванновском клетке. Science and Education, 5 (12), 99-104.

24. Комил Буронович Холиков (2024). Специальные приёмы обучение изучения обмена калия и натрия в пороге мембраны Шванье. Science and Education, 5 (12), 69-74.

25. Комил Буронович Холиков (2025). Поликомилойиды генератор музыкального воспроизводимости пианиста в психофизиологии. Science and Education, 6 (1), 134-141.

26. Комил Буронович Холиков (2025). Сложная многоголосная музыка и пластичность мозга в смещенном одних структур мозга относительно других. Science and Education, 6 (1), 148-153.

27. Комил Буронович Холиков (2024). Процесс исследования разными методами высшей нервной деятельности. Science and Education, 5 (11), 113-118.

28. Комил Буронович Холиков (2024). Механизмы взаимодействия между психическими и нейронными состояниями. Science and Education, 5 (6), 178-184.

29. Комил Буронович Холиков (2024). Психофизиологическая перестройка нейрона во время изучения музыкального произведения. Science and Education, 5 (6), 123-128.

30. Комил Буронович Холиков (2023). Метод динамических адаптации студентов музыкантов к учебному плану в общеобразовательной школе. Science and Education, 4 (7), 390-395.